

„(NE)PRAVDA“ IZDRŽAVANJA U PORODIČNIM ODNOSIMA

“(IN)JUSTICE” OF SUFFERING IN FAMILY LAW

Derlek Minela | Državni Univerzitet u Novom Pazaru, Novi Pazar, Srbija | mdjerlek@np.ac.rs

JEL klasifikacija: K15

DOI: 10.5937/trendpos2301104D

UDK: 347.61/.64

342.7-053.2

COBISS.SR-ID 119448585

Sažetak

Ideja pravde se često negira u porodičnim odnosima zbog njihove emocionalne prirode. Pojam emocionalna priroda zajedno sa pojmom „pravde“ podrazumeva da emocionalnost onemogućava koncepte i da su porodični odnosi kao takvi dosta nepristupačni sa aspekta pravde. U tom smislu, problem se javlja u situacijama modernog društva, gde se preko braka kao „zajednice muškarca i žene“ postavlja celokupan kontekst porodice kao institut uspešnosti, harmonije i sloge, pa se deca isključuju iz učestvovanja u ostvarivanju ove zajednice. Savremena shvatanja razvoda braka poremetila su odgovornost u odnosu na porodicu, ideja „krivice“ postaje relikv i potreba da se pogrešan izbor opravda je zanemarena. Ipak, kada do prestanka braka ili vanbračne zajednice dođe u fazi partnerskih odnosa, emocionalna reakcija kod odraslih ljudi je različita. Problem se javlja kada se prestanak zajedničkog života javi između roditelja, gde raspad jedinog „utočišta i izvora ljubavi“ stvara osećaj uskraćenosti, nepravde i bolnog osećaja.

Abstract

The idea of justice is often denied in family relationships due to their emotional nature. The term emotional nature together with the term "justice" implies that emotionality makes concepts impossible and that family relationships as such are quite inaccessible from the aspect of justice. In this sense, the problem arises in the situations of modern society, where through marriage as a "community of a man and a woman" the entire context of the family is established as an institution of success, harmony and getting along, so children are excluded from participating in the realization of this community. Contemporary understandings of divorce have disrupted responsibility in relation to the family, the idea of "guilt" becomes a relic, and the need to justify a wrong choice is neglected. However, when the termination of marriage or extramarital union occurs in the phase of partner relations, the emotional reaction of adults is different. The problem arises when the end of joint life occurs between the parents, where the disintegration of the only "refuge and source of love" creates a feeling of deprivation, injustice and painful feeling.

Ključne reči: dete, pravda, izdržavanje, intervencija države, nepravda.

Keywords: child, justice, financial support, state intervention, injustice

---

Uvodna razmatranja

Odnos između roditelja i deteta predstavlja temeljnu porodičnu vezu. Porodica predstavlja jedan emotivan odnos roditelja i dece, jednu nezamenjivu sredinu u kojoj se od „malog nejakog bića“ zahvaljujući svakodnevnoj pažnji, ljubavi, psihološkim i sociokulturnim uticajem dolazi do formiranja „čoveka kao ličnosti“. To je sredina u kojoj se ogleda celokupan razvoj društva, i koja kao takva ima veliku važnost za sve nas. Glavna spona koja pravi ključnu razliku između zajednice života dvoje ljudi, između partnerske veze jeste dete. Zahvaljujući njemu dolazi do trajnog povezivanja dvoje ljudi, koji više nisu odgovorni samo za sebe, svoje postupke i egzistenciju već su odgovorni prvenstveno za svoje potomke. Tokom razvoja deteta, roditelji se svakodnevno prilagođavaju i prate promene deteta koje se podvodimo pod standard „detinjstvo“. U vezi sa tim, dete zahvaljujući pozitivnom savremenom pravu više nije i ne tumači se kao osoba kojoj treba zaštita, već kao samostalno i autonomno biće koje ima sva prava i mogućnost da kao subjekt zahteva njihovo poštovanje. Budući da roditeljsko pravo pripada korpusu ljudskih prava, predmet ustavnog uređivanja u domaćem pravnom sistemu jeste i materija ograničenja roditeljskog prava. Ustav RS ne sadrži formulaciju koja je uobičajena u međunarodnim pravnim dokumentima o ograničenju ljudskih prava prema kojoj ograničenje prava mora imati legitimni cilj.

Shvatanje pravde

Prostor u kojem se odvijaju porodični odnosi ne može da se redukuje samo na područje emocionalnosti. Porodica je svekolikim sponama vezana za život i ništa nije bolnije od osećanja uskraćenosti i nepravедnosti nego takav osećaj u porodici. U modernim uslovima kada zahtevi za jednakošću i humanošću obeležavaju pravne poretke, posebno izraženi u ideji ljudskih prava, pravедnost porodičnih odnosa postaje središnje mesto okupljanja pažnje zakona, teorije i sudske prakse. [1]. Međutim, česta su pojmovna izjednačenja pravde sa opštim principima poput humanosti, jednakosti i slobode.

Pravda se smatra dominantnom pravnom ili moralnom vrednosti i definiše na različite načine sve do njene dekonstrukcije. Aristotel zaključuje da je ideja pravde, kao i ideja nepravde, dvosmislena. [2].

U odnosu čoveka prema drugom čoveku, Pravda se ispoljava kroz odnos časti, životne sigurnosti i međusobnog odnosa.

Oblici ovakve pravde su: distributivna i korektivna pravda. Distributivna pravda ne daje svima isto, već svakome prema njegovoj časti i dostojanstvu, prema njegovim individualnim zaslugama za državu, odnosno, prema položaju u polisu. Korektivna pravda (izjednačavajuća ili komutativna) ispravlja ili poravnava nejednakosti u poslovnim i privatnim odnosima, pri čemu se ne uzima u obzir čestitost i dostojanstvo, već samo stečena korist ili pretrpljena šteta. Ovakva pravda uspostavlja se kroz izjednačavanje, a smisao joj je nadoknađivanje štete. [2].

Pravedno je sinonim za ono što je zakonito ili za ono što je jednako. Zbog toga se izvodi zaključak da je pravedno, u pravom smislu, samo ono što stvara i održava sreću uopšte. [2].

(Ne)pravda u porodičnim odnosima

Porodica kao stub društva predstavlja jednu od najznačajnijih institucija porodičnog prava. Kako se razvijalo društvo i prilagođavalo tokovima globalizacije, dolazilo je do promena unutar jezgra porodice. Roditeljsko pravo može se definisati kao skup ovlašćenja, prava i dužnosti prema deci koja se zakonom dodeljuju roditeljima ili trećim licima.[3] U starijoj literaturi susrećemo se sa različitim oblicima porodice, od prvih „porodičnih zadruga“, „velikih porodičnih zajednica“, „paterfamilijasa“ sve do jedne nuklearne porodice - aktuelne danas.

Porodica danas predstavlja balans između autonomije roditelja u svakodnevnom vaspitanju deteta s jedne strane, i aktivne uloge države u vezi sa bitnim pitanjima iz roditeljskog prava, sa druge strane. Uvođenje roditeljstva kao primarnog osnova ostvarivanja roditeljskog prava u različitim pravnim i životnim situacijama izraz je ideje o neophodnosti da se oba roditelja staraju o detetu, nezavisno od njihovog međusobnog odnosa i statuta. Razlog jeste neophodnost uticaja i učešća oba roditelja za normalan i pravilan psihofizički razvoj deteta. S druge strane, pravo deteta i usvajanje tog koncepta autonomne ličnosti i titulara prava, utiče na dalju individualizaciju prava u porodici. U porodičnim odnosima pravda se ispoljava kao mera i kao princip nepovređivanja drugog. To je pozitivnopravni i negativni aspekt pravde. Pravda je neodvojiva od principa humanosti shvaćenog pozitivno kao ljudsko dostojanstvo i jednaka vrednost života. U sferi porodičnih odnosa načelo humanosti nalaže pravo na jednaku brigu i pažnju i odgovornost za uspeh i dobrobit članova. [4]

Porodični zakon polazi od modela braka i porodice gde je jedno od osnovnih načela načelo ravnopravnosti. Ta ravnopravnost se zasniva na pojmu slobode. „Slobode“ odlučivanja, razvoja svojih radnih, emotivnih, duhovnih sposobnosti i svog društvenog života. Ipak, život kao jedna stalno promenjiva „situacija“ formira različite rasporede obaveza i prava koje partneri imaju. Međusobna veza može da ima jedan jednak i ravnopravan karakter u onim društvima gde su obaveze „muža“ i „žene“ precizno podeljene i predviđene, što je bio slučaj u tradicionalnom pravu. Kada pravimo paralelu između tradicionalnog i modernog bračnog odnosa, napuštanjem principa razvod braka kao sankcije za neizvršavanje prava i obaveza iz braka, dovelo je do jednog moralnog napuštanja pravnog značaja braka kao institucije koji je nekad itekako postojao. U starom sistemu posebno je bila hipertrofirana vernost kao obaveza a za pomaganje i poštovanje vezivani su posebni brakorazvodni uzroci kao što je zlostavljanje, teške uvrede i nečasni život, mentalna okrutnost u anglosaksonskom pravu, neke interpretacije osude na kaznu itd. [5]

(Ne)pravda izdržavanja u porodičnim odnosima

Izdržavanje (alimentacija, lat. alere - hraniti) sastoji se u redovnom obezbeđivanju sredstava za zadovoljenje osnovnih životnih, kulturno-obrazovnih i drugih potreba izdržavanog lica.[6] U zavisnosti od osnova izdržavanja, izdržavanje se deli na osnovu pravnog posla na zakonsko izdržavanje (brak, vanbračna zajednica ili srodstvo), čiji osnov proizlazi iz samog zakona. Zakonsko izdržavanje formira obavezu predviđenu imperativnim normama, u čl. 8 Porodičnog zakona propisano je da izdržavanje predstavlja pravo i dužnost članova porodice. Odredbom iz čl. 8. st. 2. PZ izričito je propisano da odricanje od prava na izdržavanje nema pravnog dejstva.[7] U čl. 151-159 PZ utvrđeno je koji članovi porodice imaju pravo odnosno dužnost izdržavanja, kao i redosled prvenstva u ostvarivanju ovog prava, odnosno dužnost. Titular prava na izdržavanje ne može se odreći svog prava.[7]

Poverilac izdržavanja i dužnik izdržavanja ne mogu se sporazumeti o samom pravu, već sporazumno mogu odrediti jedino visinu i način davanja izdržavanja.[7] Sud je dužan da u svakom konkretnom slučaju utvrdi potrebe poverioca, kao i mogućnosti dužnika, imajući u vidu sve relevantne faktore i sagledavajući životnu situaciju poverioca i dužnika izdržavanja. Odredbama PZ propisano je da se izdržavanje, po pravilu određuje u novcu, a da se može odrediti i na drugi način (davanjem u naturi), pod uslovom da su se poverilac i dužnik izdržavanja o tome sporazumeli. [5]

Prema čl. 151. st. 3. PZ, pravo na izdržavanje nema supružnik čiji bi zahtev za izdržavanje predstavljao očiglednu nepravdu za drugog supružnika. Iz istog razloga, ovo pravo ne pripada ni vanbračnom partneru, saglasno čl. 152. st. 2. Pravni standard "očigledna nepravda", koji je upotrebljen prilikom formulisanja odredbe, u praksi se popunjava različitom sadržinom, a nepostojanje bilo kakvih smernica kojima bi se sud rukovodio, predstavlja potencijalnu opasnost za neujednačenu primenu zakona. U vreme važenja ZBPO, sudovi su odbijali zahteve za izdržavanje iz razloga predviđenih u čl.287. st. 2. u čl. 288. st. 4., kao i u čl. 293. ZBPO, od kojih su neki, kao što je npr. grubo i nedolično ponašanje supružnika koji traži izdržavanje, bili

neprihvatljivi, što je i bio razlog njihovog izostavljanja uz PZ. Iako novi PZ ne propisuje ovakve razloge, konkretizacija pravnog standarda "očigledna nepravda" može u praksi da dovede do toga da sudovi prilikom odlučivanja o izdržavanju uzmu u obzir ne samo objektivne faktore, već i ponašanje poverioca izdržavanja u toku trajanja bračne, odnosno vanbračne zajednice. U praksi se pojam "očigledna nepravda" različito tumači. U jednom predmetu, sud je stao na stanovište da "okolnost da je brak trajao svega šest meseci ukazuje da bi prihvatanje zahteva supružnika za izdržavanje predstavljalo očiglednu nepravdu za drugog supružnika". Takođe, izražen je i stav da "pasivan odnos tužene protiv tužilje u pogledu sticanja sredstava za sopstveno izdržavanje, kako radnim angažovanjem tako i izdavanjem dela imovine u zakup, isključuje pravo na izdržavanje jer bi prihvatanje njenog zahteva, bila očigledna nepravda za tužioca protiv tuženog".[9]

O „očiglednoj nepravdi“ sud u postupku za izdržavanje ne vodi računa po službenoj dužnosti, već samo ako se stranka pozove na ovu činjenicu.

„Pravda“ kao „ravnopravnost“ ili kao „sloboda odlučivanja“

Nepravda je ljudima često samo izgovor za sopstveni neuspeh, poraz, i opravdanje pred sobom. Osećanje nepravde je subjektivno: nepravda je emocija, a neretko puka racionalizacija, mentalna odbrana i mentalna zaštita.[8] Građani će reći kada izgube parnicu – a jedna strana je uvek gubi – da je sud korumpiran, da je sudija korumpiran, da je ceo sistem korumpiran. Strana koja je pak uspela u sporu ima subjektivni osećaj pravde. Očigledno da pozitivan ili negativan ishod sudskog postupka proizvodi subjektivni osećaj pravde odnosno nepravde. Istorija odnosa roditelja i dece ukazuje na to da su oni, počev od rimskog prava, bili zasnovani na vlasti oca nad decom. [8]

Vlast oca porodičnog starešine nad ukućanima, izražena kao patria potestas, obuhvatala je neograničena roditeljska ovlašćenja raspolaganja ličnošću i imovinom deteta. [7] Dete je imalo položaj „stvari“ pa se moglo ubiti, prodati, mučiti, zlostavljati i sl.

Nažalost, ta vlast trajala je sve do smrti deteta ili oca. Sa sličnim efektom susrećemo se u porodičnim odnosima, sudske odluke u našem pravu ukazuju na svojevrsno shvatanje pravde u porodičnim odnosima. Promene u porodičnoj strukturi i funkcijama koje porodica kao zajednica obavlja, zahtevale su i promenu odnosa zakonodavca prema porodici. Porodica je konačno shvaćena kao socijalna institucija koja obavlja važne društvene zadatke - reprodukcija stanovništva, podizanje dece i očuvanje zdrave društvene zajednice - a to je nužno pomerilo težište sa očinske vlasti nad detetom na dužnost oba roditelja da brinu o detetu i da mu pružaju zaštitu. [8] Iako porodični zakon propisuje samo kao obavezu, obavezu "izdržavanja maloletne dece", sudska praksa je stala na stanovište da su roditelji dužni da iskoriste sve svoje mogućnosti, kad su u obavezi da izdržavaju svoju decu a za punoletnu decu dužni su, dok su na redovnom školovanju da doprinesu srazmerno svojim mogućnostima i sposobnostima.

Pravni poredak ipak nikada ne može da garantuje svim ljudima sva ljudska prava. Možemo zaključiti samo da neka prava i slobode sva lica uživaju. [8]

Sudu u Strazburu obratio se Marokanac zajedno sa svojim maloletnim detetom. U zahtevu je istakao da se oženio a pre rođenja ćerke razveo od supruge.

Holandske vlasti nisu htele da usvoje zahtev, i odlukom o izbacivanju iz zemlje prekršeno je njegovo pravo na porodični život, jer više nije mogao redovno da se viđa s detetom.

Zakon o strancima, kao i odluka o njegovom iseljenju doneta je u opravdanom cilju zaštite prava svih građana, s obzirom na opšte poznatu pojavu velikog useljavanja stranaca u ovu zemlju. Vlasti države su i donele ovakvu odluku u skladu Zakona o strancima. Identično je ponašanje u odnosu na sve strane državljane koji su radili i boravili u Holandiji i kojima je istekla radna dozvola. [8]

U odluci je navedeno da nije bilo porodičnog života aplikanta, koji se razveo od svoje supruge, holandske državljanke, s kojom više nije živio u zajedničkom domaćinstvu.

Sud u Strazburu bio je stanovišta da je neprihvatljiva tvrdnja Vlade da aplikant nije imao porodični život, jer zajednica stanovanja nije uslov da on postoji. Porodični život aplikanta i deteta postojao je od detetovog rođenja. Ova veza postoji i kada roditelji ne žive zajedno. Nadalje je zaključeno da mera zasnovana na odredbama Zakona o strancima, bez obzira na to što je u saglasnosti s imigracionom politikom Holandije, i što je preduzeta u opravdanom cilju, u konkretnom slučaju nije bila neophodna u demokratskom društvu. Sud je zaključio da ona nije srazmerna opravdanom cilju kojem se teži i da mera mešanja države u ostvarivanje prava na porodični život (izbacivanjem aplikanta iz zemlje) nije adekvatna. [8]

Aplikant nije bio lice koje prvi put traži ulazak u Holandiju. Imao je svoj dom, posao, istinske porodične veze. Stoga je međunarodni Sud zaključio da nije uspostavljena odgovarajuća ravnoteža između relevantnih interesa, te da postoji nesrazmera između upotrebljenih sredstava i opravdanog cilja kome se teži. [8]

Pored opštih pravila koja se odnose na ograničenje ljudskih prava, Ustav sadrži i posebne odredbe o ograničenju roditeljskog prava. Ustav, naime, dopušta mogućnost oduzimanja ili ograničavanja svih ili pojedinih prava roditelja. Specifičnost ovog odnosa je, međutim, u tome što se roditelj ne može prinuditi nikakvim sredstvima pravne prinude da se o detetu stara, niti da se stara u skladu s pretpostavljenim standardima ostvarivanja dobrobiti deteta koji važe u jednom društvu, već se zaštita tog prava deteta ostvaruje kroz različite oblike intervencije nadležnih državnih organa, počev od mera preventivnog i korektivnog nadzora nad vršenjem roditeljskog prava.

Brojne presude Evropskog suda utvrdile su da se nezavisnost suda mora obezbediti u odnosu kako na izvršnu tako i na zakonodavnu vlast. Nepristrasnost mora da bude obezbeđena postojanjem i objektivnih i subjektivnih uslova. Nadalje, moraju se obezbediti i osnovni uslovi pravičnog suđenja: javna rasprava, razumni rokovi, prezumpcija nevinosti, obezbeđenje jezika koji stranka razume, vremena i uslova za pripremanje odbrane; obezbeđenje odbrane kad nalažu interesi pravde; pravo da se ispituju svedoci pod jednakim uslovima za stranke i omogućenje besplatne pomoći tumača. Kršenje svakog od njih predstavljaće kršenje prava na pravično suđenje.[8]

Težnja za restrukturiranjem porodice, onda kada je to neizbežno, na način koji podrazumeva postavljanje stabilnog temelja za njeno dalje funkcionisanje, morao bi biti imperativ svakog društvenog, pa i pravnog sistema. Prema odredbama čl. 263 PZ, tužba za zaštitu prava deteta može se podneti u pogledu svih prava koja su detetu priznata ovim zakonom, a nisu zaštićena nekim drugim postupkom. U ovom sporu dete može ostvariti sva prava, koja zbog prirode spornog odnosa, ne može ostvariti u postupku vršenja ili lišenja roditeljskog prava, postupku za utvrđivanje i osporavanje materinstva i očinstva, poništenje usvojenja, zakonsko izdržavanje i za zaštitu od nasilja u porodici. [10]

Zato, pre nego što donese odluku, sud je dužan da pribavi stručni nalaz i mišljenje od ustanove specijalizovane za posredovanje u porodičnim odnosima, koja u postupku ima položaj veštaka, pa se primenjuju odredbe čl. 249-260 ZPP.

Pravni okvir Republike Srbije u dobroj meri nastoji da isprati aktuelne tendencije, te sadrži rešenja koja bi, u svojoj punoj primeni, umnogome doprinela smanjivanju konflikata i poboljšanju komunikacije i dalje saradnje između bivših supružnika, odnosno partnera, naročito u slučajevima postojanja zajedničke dece. Problem je što se mogućnosti koje nudi srpsko zakonodavstvo koriste u nedovoljnoj meri. [10]

Zaključak

Roditelji uvek donose sve odluke vezane za život deteta. Međutim, kada između njih dođe do sukoba mišljenja problem rešava sud. Na sudskoj praksi je težak i odgovoran zadatak da se bliže odredi sadržina upotrebljenih pojmova kao pravnih standarda u porodičnom pravu. S jedne strane imamo pojam „pravde“ koji tokom celokupne pravne istorije stoji kao krucijalni termin, ali nažalost neprecizno definisan i određen, s druge strane porodično zakonodavstvo u sebi sadrži bezbroj pravnih standarda poput „ozbiljnih i trajno poremećenih odnosa“, „najboljeg interesa deteta“, „grubog zanemarivanja“ i sl., koje daju prostor tumačenju u sudskoj praksi, i jednu veliku mogućnost narušavanja principa jednakosti roditelja, supružnika i bliskih članova porodice dece (babe, dede,..). Gde u većini slučajeva pojam „pravedno“ ili „nepravedno“ zavisi i tumači se u zavisnosti od samog ishoda spora.

Bibliografija

- [1.] Komar Janjic M., Panov S. ,Veza generacija, 2000, pp: 111,113,117.
- [2.] Đurić S. , Ideja pravde u antici, naučni rad, 2006, pp: 513,514.
- [3.] Draškić M. Porodično pravo, Sl. Glasnik, Beograd,2019, pp. 282.
- [4.] Ponjavić Z. Vlašković, V. Porodično pravo, Sl.Glasnik,2019 Beograd,pp: 286.
- [5.] Kovaček Stanić G., Samardžić O., Da li (porodično) pravo štiti porodicu?, pp:43.
- [6.] Petrušić N. , Konstantinovic Vilić S. , Ostvarivanje prava na zakonsko izdržavanje pred pravosudnim organima u Vranju, Bujanovcu I Bosilegradu, JU Narodni univerzitet Vranje OCD Odbor za ljudska prava Vranje, pp:15.16.24.
- [7] Porodični zakon, Službeni glasnik RS, br. 18/2005, 72/2011 - dr. zakon i 6/2015.
- [8] Petrović Škero V. Pravda i pravo, Zbornik radova, 2013, pp: 78, 82,83.
- [9] Vujović R.,Lišenje roditeljskog prava, Sl. Glasnik,2018,pp: .23, 25, 47, 51,55.
- [10.]Delibašić, Z. ,Prava deteta u sporu za zaštitu prava deteta i u sporu za vršenje odnosno lišenje roditeljskog prava. Bilten Okružnog suda u Beogradu, 2006, pp: 74, str.1, 2, 5.

Datum prijema rada:17.12.2022.

Datum prijema korigovane verzije nakon recenzije:.06.01.2023.

Datum prihvatanja rada:12.01.2023